

Μανδραγόρας

ΤΕΤΡΑΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤέΧΝΗ ΚΑΙ ΤΗ Ζωή | Τεύχος 50 | ΕΥΡΩ 10

ΑΦΙΕΡΩΜΑ στον αρχιτέκτονα

Αριστομένη Προβελέγγιο (1914-1999)

50 ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΗ ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ

Μένενα κατεστημένο δεν μπορεί
ελέγξει την ψυχή μας

ΒΙΟΛΟΓΗΣΗ

Ανα Μπούμη Παπά (1904-1984)

Ο μεγαλύτερος ποταμός της γης
και εκείνος του αίματος

ΕΚΤΑΦΡΑΣΗ

Πολ Λεϊρίς ● Πολ Βερλέν

Ανδρέας Μαλαρμέ ● Ρομπέρ Ντεσσόν

Ανδρέας Μπωντλαίρ ● Σάμιουελ Μπέκετ

Αντρέ Ζαρε Παβέζε ● Αρθούρος Ρεμπώ

Ανδρέας Λεοπάρντι ● Γιαπωνέζικα Πεντάστιχα

Ανδρέας Αραγκόν ● Άλι Σμιθ ● Αουρόρα Μπράκετ

ΕΚΚΙΜΙΟ

Ανδρέας Μπλέτσερ

Ανδρέας εγκλωβισμός στο σώμα και στον κόσμο

Ανδρέας Έστης Ευαγγέλου

Ανδρέας αλληλογραφία με τον Κίμων Φράιερ

Ανδρέας σκύλος-Γιώργος Χειμωνάς

Ανδρέας αντικατοπτρισμοί

Ανδρέας τον Γιώργο Ιωάννου

Ανδρέας κριτικά κείμενα

Ανδρέας Γιώργος Μαρκόπουλος

Ανδρέας πατρίδα της μνήμης και της οδύνης

Ανδρέας λογοτέχνης

Ανδρέας ομιλήτριας Ηρ. Παλαιολόγος

ΕΚΚΑΣΤΙΚΑ

Ανδρέας Αγγελής Δημητράς

Ανδρέας προσπαθώ να είμαι σύγχρονος

Ανδρέας κριτική τέχνης και ενεργός πολίτης

Ανδρέας Robert Ballagh

Ανδρέας Camille Pissaro

Ανδρέας Γιώργος Νικοπούλου

ΕΚΚΑΤΟΓΡΑΦΙΑ

Ανδρέας Αγγελής Καλοδούκας

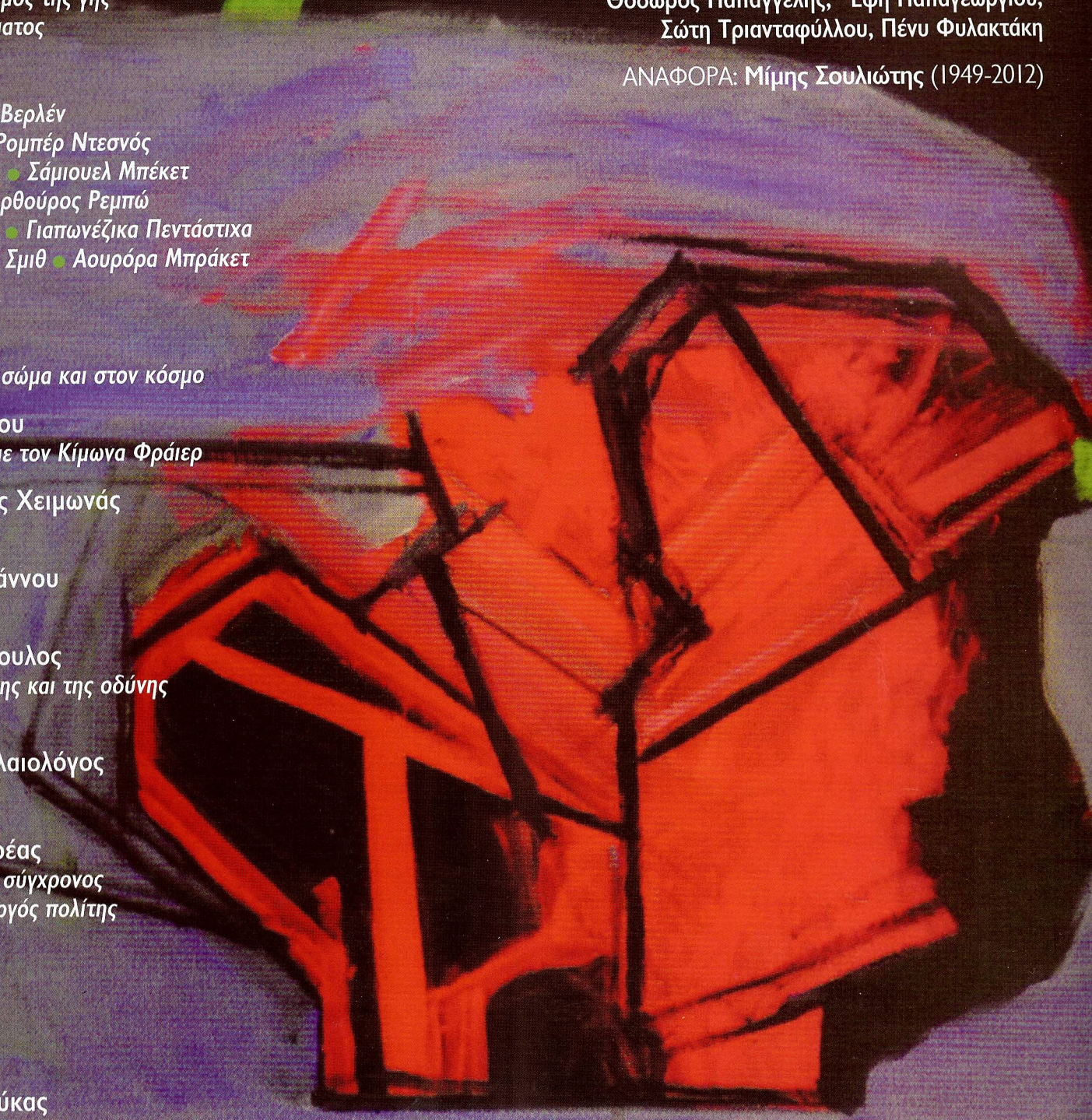
Ανδρέας Γιώργος Νικολαΐδης

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΓΡΑΦΗ

Γράφουν: Ελεονόρα Αναγνώστου, Άννα Π. Βακάλη,
Θανάσης Βαλτινός, Δημήτρης Καλοκύρης,
Τριαντάφυλλος Κωτόπουλος, Θαρρενός Μπρατίτσης,
Κωνσταντίνος Ντίνας, Γιώργος Παναγιωτίδης,
Θόδωρος Παπαγγέλης, Έφη Παπαγεωργίου,
Σώτη Τριανταφύλλου, Πένυ Φυλακτάκη

ΑΝΑΦΟΡΑ: Μίμης Σουλιώτης (1949-2012)

ση: Ξένη Σκαρτζή ● **16-20 ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ** ▶ 16 Μαρία Πετρίση ▶ 18 Αποστόλος Παλιερακός ▶ 19 Κώστας Ποντικόπουλος ▶ 20 Στράτος Φυντανίδης ● **21-33 ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ** ▶ 21 Οκτώ ποιητές: Μισέλ Λειρίς, Πολ Βερλέν, Στεφάν Μαλαρμέ, Ρομπέρ Ντεσνός, Κάρολος Μπωντλαίρ, Σάμιουελ Μπέκετ, Τσέζαρε Παβέζε, Αρθούρος Ρεμπώ, Μετάφραση: *Ιωάννα Αβραμίδου* ▶ 23 Giakomo Leopardi, Ωδές, Μετάφραση: *Γιώργος Μαρής* ▶ 24 Γιαπωνέζικα Πεντάστιχα, Μετάφραση: Σ.Λ. Σκαρτζής ▶ 26 Λουί Αραγκόν, Ποιήματα, Μετάφραση: *Τούλα Καρώνη* ▶ 28 Άλι Σμιθ, Αληθινό διήγημα, Μετάφραση: *Άρτεμις Μιχαηλίδου* ▶ 32 Αουρόρα Μπράκετ, Η καθρεφτούπολη, Αμβροσία, Μετάφραση: *Χρήστος Χαρτομασιδής* ● **34-66 ΔΟΚΙΜΙΟ** ▶ 34 Max Blecher, Ο εγκλωβισμός στο σώμα και στον κόσμο, *Κώστα Βραχνού* ▶ 42 Ανέστης Ευαγγέλου, Μια αλληλογραφία με τον Κίμωνα Φράιερ, *επιμέλεια-μετάφραση-εισαγωγή Βιβή Τουρόγιαννη* ▶ 50 Αισχύλος-Γιώργος Χειμωνάς, Αντικατοπτρισμοί, *Σπύρου Παπαϊωάννου* ▶ 56 Για τον Γιώργο Ιωάννου-Κριτικά κείμενα, *Γιώργου Αράγγη* ▶ 59 Γιώργος Μαρκόπουλος, Η πατρίδα της μνήμης και της οδύνης, *Θανάση Μαρκόπουλου* ▶ 64 Ο λογοτέχνης Σωτήρης Ηρ. Παλαιολόγος, *Ευαγγελίας Φίλια-Δαμουλή* ● **67-124 αφιέρωμα ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΓΡΑΦΗ** ▶ 67 editorial, *Τριαντάφυλλου Κωτόπουλου* ΠΟΙΗΣΗ 68 *Μίμης Σουλιάτης*, Ανέκδοτα ▶ 69-74 *Ελεονώρα Αναγνώστου*, *Αγγελική Γεωργιάδα*, *Δημήτρης Δρένος*, *30φιλιά Δημοπούλου*, *Μαρία Ι. Ζαγκλάρα*, *Παναγιώτα Καραστεργίου*, *Γεωργία Κολοβελώνη*, *Αλεξάνδρα Κουταβάκη*, *Βασίλης Κυριαζάκης*, *Μαρίζα Παρασύρη*, *Στυλιανή Λυκογιαννάκη*, *Γλυκερία Μπασδέκη*, *Κώστας Σιαφάκας*, *Κώστας Δ. Σουλτάνης*, *Εύα Σπαθαρά*, *Μαρία-Ελένη Φραγκιαδάκη*, *Μαρία Σταϊκοπούλου* ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ 75 *Αντιόπη Αθανασιάδου*, 76 *Λίνα Βαλετοπούλου*, 77 *Πηνελόπη Βασιλειάδου*, 78 *Αντώνης Γιαννάκος*, 79 *Μαρία Γιαπαλάκη-Χαλαζά*, 80 *Ανδρέας Θανασούλας*, *Χριστίνα Καλαϊτζή*, 81 *Μαίρη Κλίγκατση*, 82 *Λίλια Κυρίση*, 83 *Σεβαστή Κωνσταντινίδου*, 84 *Χρήστος Μαρτίνης*, *Αλεξάνδρα Μαυρίδου*, 85 *Χάρης Μέγα*, 86 *Στέργιος Μαυρίκης*, 88 *Νικόλαος Μπλάντζας*, 89 *Παναγιώτα Μωυσιάδου*, *Γιώργος Ναιπαντίδης*, 90 *Ευρυδίκη Νικήτα*, 91 *Χαρά Νικολακοπούλου*, 92 *Ιωάννα Ντούλα*, 93 *Αδμαντία Ξηρίδου*, *Παναγιώτης Παπαπαναγιώτου*, 94 *Μιχάλης Παπαδόπουλος*, 95 *Σοφία Παπαδοπούλου*, 96 *Ευανθία Πισόλου*, 97 *Ελένη Σωτηρίου*, *Χρίστος Γ. Παπαδόπουλος*, 98 *Θεοδοσία Ράπτου*, *Έλενος Χαβατζάς*, 99 *Κωνσταντίνος Χαραλάμπος* ▶ 100-101 Βιογραφικά σημειώματα ΘΕΩΡΗΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ▶ 102 Η δημιουργική γραφή και η θεωρία, *Θόδωρου Παπαγγέλη* ▶ 105 Cool συμβουλές σε ένα νέο συγγραφέα, *Σώτης Τριαντάφυλλου* ▶ 108 Οι δύο όψεις ενός νομίσματος: Ο συγγραφέας ως μεταφραστής και ο μεταφραστής ως συγγραφέας, *Πένυς Φυλακτάκη* ▶ 111 Ο συγγραφέας δεν πέθανε, γράφει στο διπλανό εργαστήριο, *Ελεονώρα Αναγνώστου* ▶ 114 Η πρώτη διατριβή μυθιστόρημα στην Ελλάδα, *Γιώργου Παναγιωτίδη-Τριαντάφυλλου Η. Κωτόπουλου* ▶ 117 Από το χαρτί και τον αέρα στην οθόνη: ο ψηφιακός κόσμος της αφήγησης, *Θαρρένος Μπρατίτσης* ▶ 120 Περὶ «δημιουργικής γραφής» ο λόγος, *Θανάση Βαλτινού* ▶ 120 «Έξω δεν είναι εντελώς τέλεια», *Δημήτρη Καλοκύρη* ▶ 121 Το πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «δημιουργική γραφή» παρουσία και δράσεις, *Τριαντάφυλλου Η. Κωτόπουλου*, *Κωνσταντίνου Ντίνα*, *Έφης Παπαγεωργίου*, *Αννας Π. Βακάλη* ● **125-139 αφιέρωμα Αριστομένης Προβελέγγιος**, *Επιμέλεια Βιβή Τουρόγιαννη* ● **140-141 ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ** Άγγελος Καλοδοούκας, 142-143 Γιώργος Νικολαΐδης ● **144-145 ΠΕΡΙ ΟΡΕΞΕΩΣ** ● **146-154 ΕΙΚΑΣΤΙΚΑ** ▶ 146 Βαγγέλης Δημητράς ▶ 148 Ιστορίες από τη ζωγραφική της Ηρώς Νικοπούλου, *Μάνου Στεφανίδη* ▶ 150 Με αφορμή την έκθεση του Ιρλανδού Robert Ballagh: SEVEN, *Κατερίνας Καζολέα* ▶ 152 Camille Pissarro, Ένας αναρχικός καλλιτέχνης, *Κατερίνας Καζολέα* ● **155- 175 ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ-ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ**

Ευχαριστούμε για την πολύτιμη, συνεχή και ανιδιοτελή βοήθειά του το φίλο **Γιώργο Μαρκατσέλη** που επεξεργάστηκε ηλεκτρονικά όλες τις φωτογραφίες του τεύχους 50 του «Μ».

Ο ΖΩΓΡΑΦΟΣ ΤΟΥ ΤΕΥΧΟΥΣ

Βαγγέλης Δημητράς: Προσπαθώ να μην εξωραϊζώ την δουλειά μου

«Από τα σπουδαστικά του κιάλας χρόνια, κυρίως όμως κατά την παραμονή του στο Παρίσι, είχε εκμεταλλευτεί κάθε ευκαιρία που του δινόταν να αντλήσει διδάγματα από τους πρωτεργάτες της μοντέρνας τέχνης, καθώς και από τα μεγάλα έργα του παρελθόντος. Συνάμα, είχε πασάξει, με διαβάσματα και με παρακολούθηση διαλέξεων και σεμιναρίων, να εμβαθύνει σε θεωρητικούς προβληματισμούς. Αλλά και μετά την επιστροφή του στην Ελλάδα συνέχισε με την ίδια εμμονή τις αναζητήσεις του», σημειώνει μεταξύ των άλλων ο Σάββας Κονταράτος, αρχιτέκτων και ομότιμος καθηγητής της ΑΣΚΤ για τον ζωγράφο **Βαγγέλη Δημητρά** που έργα του κοσμούν τον *Μανδραγόρα*. Ο Βαγγέλης Δημητράς με καταγωγή από τη Μεσοηνιακή Μάνη γεννήθηκε στο Μελίσσι Κορινθίας το 1934. Σπούδασε στην Α.Σ.Κ.Τ. (1958 -1963) με δάσκαλο τον Ι. Μόραλη, δίδαξε στο Κέντρο Τεχνολογικών Εφαρμογών (1965-67), έζησε στο Παρίσι από τα τέλη του 1967 μέχρι το 1975 παρακολουθώντας παράλληλα με τη ζωγραφική μαθήματα κοινωνιολογίας της τέχνης με τους Pierre Francastel, Jean Cassou και Raymonde Molyin. Στο Παρίσι επίσης παρουσίασε τη δουλειά του σε δύο ατομικές εκθέσεις το 1970 και 1971, ενώ πήρε μέρος σε πολλές ομαδικές. Με την επιστροφή του στην Ελλάδα

δίδαξε σχέδιο στη Σχολή Βακαλό και στην Α.Σ.Κ.Τ. ως ειδικός επιστήμονας λέκτορας (1981-1985) και διετέλεσε καθηγητής ζωγραφικής της Σχολής Κ. Τεχνών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (1985-2002). Στείχε σε πολλές συλλογικές καλλιτεχνικές δράσεις με ομοτέχνους του (μέλο «Ομάδας Τέχνης α», του «Κέντρου Εικαστικών Τεχνών», της «Ομάδας για την επικοινωνία και την Εκπαίδευση στην Τέχνη» (1979-1986), ιδρυτικό μέλος Μαρία Κοκκίνου, Βάσω Κυριακή και Ασπασία Στασινοπούλου της «Ομάδας Τέχνης 4+») αποδεικνύοντας ένα αίσθημα κοινωνικής ευθύνης, όπως το δίνει ο Κονταράτος και ο Σάββας Κονταράτος όταν επισημαίνει πως ο Δημητράς «δεν είναι ο τύπος του εσωστρεφούς ή αμέτοχου καλλιτέχνη και στοχαστή που συμμετοχή του σε πολιτικές εκδηλώσεις και διαδηλώσεις, με τη συμβολή του σε συλλογικές δραστηριότητες και στη συγκρότηση καλλιτεχνικών ομάδων, εισηγήσεις του σε συνέδρια και τα δημοσιεύματά του σε περιοδικά τέχνης και στην παρουσία του στα κοινωνικά και πολιτισμικά δρώμενα του τόπου μας περισσότερο από αισθητή. Αν και πολιτικοποιημένος από τα σπουδαστικά του χρόνια, απέφυγε τόσο τη θεματογραφία του σοσιαλιστικού ρεαλισμού όσο και ευκολίες ενός ρηχού εξπρεσιονισμού.

ΝΕΑ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ: ΜΕΓΙΣΤΗΣ ΛΑΥΡΑΣ 32, 104 44 Αθήνα
Τηλ. & fax: 2108220294, κιν.: 6944 460494
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ: mandragoras_magazine@yahoo.gr
ΕΚΔΟΤΗΣ-ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΚΩΣΤΑΣ ΚΡΕΜΜΥΔΑΣ
ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ: ΜΑΝΔΡΑΓΟΡΑΣ
ΑΣΤΙΚΗ ΜΗ ΚΕΡΔΟΣΚΟΠΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΣΥΓΚΛΙΣΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΕΧΝΩΝ
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΥΛΗΣ: ΤΖΕΛΑ ΑΣΠΡΟΓΕΡΑΚΑ-ΓΡΙΒΑ
ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΑΘΗΝΑ ΤΕΛΙΓΑΔΑ

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΓΙΑΝΝΗΣ ΑΛΕΞΑΚΗΣ, ΤΖΕΛΑ ΑΣΠΡΟΓΕΡΑΚΑ-ΓΡΙΒΑ,
ΧΡΗΣΤΟΣ ΓΙΑΝΝΑΚΟΣ, ΕΛΕΝΗ ΓΟΥΛΑ, ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΖΗΣΑΚΗ,
ΚΩΣΤΑΣ ΚΡΕΜΜΥΔΑΣ, ΕΛΕΝΑ ΝΟΥΣΙΑ, ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΕΠΠΑΣ,
ΞΕΝΗ ΣΚΑΡΤΣΗ, ΒΙΒΗ ΤΟΥΡΟΓΙΑΝΝΗ, ΕΛΕΝΑ ΨΑΡΡΕΑ

ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΕΣ, ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

ΜΕΓΙΣΤΗΣ ΛΑΥΡΑΣ 32 104 44 ΚΟΛΩΝΟΣ ΑΘΗΝΑ
(ΠΡΟΣΟΧΗ! ΔΕΝ ΠΑΡΑΛΑΜΒΑΝΟΥΜΕ ΣΥΣΤΗΜΕΝΕΣ ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ)

Τα τεύχη του περιοδικού διατίθενται

ΑΘΗΝΑ: Σπύρος Μαρίνης, Σόλωνος 76, τηλ.: 2103648170 fax: 210364803
«Ιανός» Σταδίου 24, τηλ.: 3217917 • «Εναλλακτικό Βιβλιοπωλείο», Θεμισκλέους 37 • Βιλιωπωλείο Πατάκη, Ακαδημίας 65 • «Θεμέλιο», Σόλωνος τηλ.: 2103608180 • «Πολίτεια», Ασκληπείου 1, τηλ.: 2103600235 • «Πρωτοπορία», Γραβιάς 3-5, τηλ.: 2103801591 • Α. Κανάκη, Ζωοδόχου Πηγής 2-4, τηλ.: 3823113 • «Ορίζοντες», Ακαδημίας, σταθ. Όπερας • «Ο Μωβ Σκίουρος», Καρύστη 3, τηλ.: 2103251872 • «Λεμόνι», Ηρακλειδών 22, Θεσίου, τηλ.: 2103451390. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: «Κέντρο Βιβλίου», Λασσάνη 9, τηλ.: 2310237474 • «Πρωτοπορία του Βορρά», Λ. Νίκης 3, τηλ.: 2310226190 • «Ιανός» Αριστοτέλους 7, τηλ.: 2310277004 • Ρεντζή Βιργινία και Μαρία, Βογασιτικού τηλ.: 2310236175 ΠΑΤΡΑ: «Πρωτοπορία», **ΙΩΑΝΝΙΝΑ**: «Δωδώνη» και σε άλλα βιβλιοπωλεία στην Αθήνα και στην υπόλοιπη Ελλάδα. Εκτός Αθηνών, διατίθενται και στα κατά τόπους πρακτορεία τύπου.

ΕΡΓΟ ΕΞΟΦΥΛΛΟΥ: Βαγγέλης Δημητράς

ΦΩΤΟ ΟΠΙΣΘΟΦΥΛΛΟΥ: Άγγελος Καλοδοούκας, Γιώργος Νικολαΐδης

ΕΡΓΑ ΤΟΥ Β. ΔΗΜΗΤΡΕΑ: σ. 5, 7, 8, 11, 16, 20, 29, 30, 32, 61, 68, 70, 71, 78, 80, 81, 82, 83, 86, 88, 90, 92, 94, 96, 97, 99, 102, 104, 106, 111, 113, 120, 121, 123, 124

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ-ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΕΣ Ο «Μ» σας ενημερώνει ότι αποστελλόμενα προς δημοσίευση (απερεγκλίτως ανέκδοτα και αναρτημένα στο διαδίκτυο) κείμενα συζητούνται στην Συντακτική Επιτροπή, συνήθως μέσα σε ένα τρίμηνο από την παραλαβή του κειμένου. Η επιτροπή μπορεί να δεχτεί ή να αρνηθεί το κείμενο. Η απόφαση εκτός από περιόδους γιορτών ή καλοκαιρινών διακοπών που το δεκάημμα μπορεί να είναι πολύ μεγαλύτερο. Εφόσον είναι γνωστή η ημερομηνία δημοσίευσης του κειμένου, η ηλεκτρονική διεύθυνση του αποστολέα, αυτός θα ενημερώνεται μέσω ηλεκτρονικού μηνύματος για την έγκριση ή απόρριψη της συνεργασίας του. Ο χρόνος δημοσίευσης των εγκεκριμένων συνεργασιών είναι στη διακριτική ευχέρεια της Σ.Ε. η οποία συνεκτιμά ζητήματα χρονικών προτεραιοτήτων, ισορροπίας της ύλης ανάγκων της σελιδοποίησης. Χειρόγραφα δεν επιστρέφονται.

Η πρώτη διατριβή – μυθιστόρημα στην Ελλάδα

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΙΔΗΣ | ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ Η. ΚΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

Το εγχείρημα της συγγραφής ενός λογοτεχνικού έργου υπό τη σκέψη του Πανεπιστημίου και με τον συμβουλευτικό του ρόλο, και όχι υπό την καθοδήγησή του, είναι η ώριμη κατάληξη μιας πολύ παλιάς σχέσης ανάμεσα στους δημιουργούς και την ακαδημαϊκή κοινότητα που ασχολείται με το λογοτεχνικό τους έργο. Η λογοτεχνία βεβαίως προηγήθηκε ιστορικά της λογοτεχνικής θεωρίας και κριτικής. Για την ακρίβεια η λογοτεχνία «παρήγαγε» την επιστήμη η οποία την μελετά, την ανατέμνει, της ασκεί κριτική και μέσα από μία σχέση έντονης αλληλεπίδρασης λειτουργεί βοηθητικά απέναντί της, αν και ορισμένες φορές και κανονιστικά δυστυχώς. Στη θεωρία εμπεριέχεται, με κάθε τρόπο και με κάθε οπτική, όλη η περασμένη συγγραφική εμπειρία και γνώση, αυτή που θα ήταν ιδιαίτερα χρήσιμη να γνωρίζει κάθε νέος συγγραφέας. Ο ίδιος μόνο οφέλη θα είχε να αποκομίσει για τη συγγραφή ενός λογοτεχνικού έργου μέσα από την κληρονομημένη ωριμότητα, τη στερεή εκείνη βάση που θα κάνει το δημιουργό ικανό να ωθήσει πραγματικά την καλλιτεχνική του έκφραση, το ύφος και το περιεχόμενο του έργου του σε νέους δρόμους και όχι σε στείρες μιμητικές επαναλαμβανόμενες φόρμες.

Οι διακεκριμένοι λογοτέχνες μας, νεκροί και ζώντες, μας το έχουν δείξει με το έργο τους, το οποίο κατά κανόνα εμπεριέχει και αναμιγνύει την παράδοση, την ελληνική και την ευρωπαϊκή περισσότερο, την αμερικανική λιγότερο με τις νέες λογοτεχνικές τάσεις της εποχής τους, την εκάστοτε αισθητική και κοινωνική συνήθεια και προτίμηση. Ο λογοτέχνης καλείται να υπερβεί το όριο της προηγούμενης λογοτεχνίας εφόσον πρώτα τη γνωρίσει σε βάθος. Οποιαδήποτε τάση ανανέωσης, εξάλλου όλα τα λογοτεχνικά ρεύματα εξελίχθηκαν ως αντίδραση στα προηγούμενά τους, καλλιεργείται τόσο από την κατεκτημένη ωριμότητα του παρελθόντος όσο και από τις επιταγές της κάθε εποχής. Πρόκειται για ένα συγκερασμό του καλλιτεχνικού οράματος με τις εκάστοτε απαιτήσεις των αναγνωστών, με τις τρέχουσες προσαγές της εκδοτικής αγοράς και βεβαίως με το επίπεδο και την ποιότητα του ανθρώπινου κοινωνικού και τεχνολογικού πολιτισμού. Αυτό λοιπόν που ο καλός λογοτέχνης έπραττε, ο καθένας αυτοσχέδια, με τη δική του αισθητική αντίληψη, να διαβάσει δηλαδή, να μελετά τους προγενέστερους και να παρακολουθεί τους συγχρόνους του, να πειραματίζεται –τις περισσότερες φορές εμπειρικά– με τις τεχνικές και το ύφος, έρχεται τώρα δυνητικά να τους τα προσφέρει το Πανεπιστήμιο τόσο σε επίπεδο συστηματοποιημένης και λειτουργικής γνώσης, όσο και σε επίπεδο στοχευμένης άσκησης.

Στην εποχή μας, αφού επανήλθε εδώ και έναν αιώνα περίπου, έχει πλέον κυρωθεί ακαδημαϊκά και εδραιωθεί στην κοινή συνείδηση η εκ νέου ανακάλυψη της αρχαίας δραματικής διδασκαλίας, η αριστοτελική *Ποιητική*, η οποία έδινε ένα πλήθος δημιουργικών πρακτικών, αποδεκτών και χρησιμοποιούμενων για αιώνες. Η επικρατούσα αισθητική, από την αρχαιότητα και έως την εμφάνιση του Ρομαντισμού, δεν διέκρινε σε τίποτα τον τεχνίτη από τον καλλιτέχνη και η οποιαδήποτε τέχνη, συμπεριλαμβανομένης και της λογοτεχνίας, αντιμετωπιζόταν ως προϊόν μάθησης και διδασκαλίας. Υπήρξε μία περίοδος, η εποχή του Ρομαντισμού, κατά την οποία

η λογοτεχνία εξιδανικεύτηκε και ως κυρίαρχο γνώρισμα του συγγραφέα αναδείχθηκε η έμπνευση, το πηγαίο εκ φύσεως ταλέντο. Την περίοδο αυτή, στην Ευρώπη, η όποια σπουδή της συγγραφής, υπό το πρίσμα της ρητορικής άσκησης, ατονεί και η νέα αντίληψη, η οποία και εδραιώνεται μαζί με το βιομηχανικό καπιταλισμό, αντιμετωπίζει το λογοτεχνικό έργο ως μοναδικό και τη συγγραφική ικανότητα ως μη διδακτέα¹. Ενδεικτική και αποδεικτική αυτής της αντίληψης είναι η άποψη του Henry James, ο οποίος απαντώντας στον Walter Besant, στο *The Art of Fiction*, το 1884, υποστηρίζει ότι κανένας νόμος ή κανόνας δεν μπορεί να διδαχτεί για τη συγγραφή αν κάποιος δεν έχει έμφυτο το ταλέντο της γραφής, δοσμένο από τη φύση. Η διδασκαλία της συγγραφής ατονεί και περιθωριοποιείται από την Ευρώπη για έναν αιώνα σχεδόν έως ότου επανεμφανίζεται στις Η.Π.Α. με νέα δομή και νέο όνομα.

Η μοντέρνα εκδοχή της διδασκαλίας της γραφής, με τον τίτλο *Creative Writing – Δημιουργική Γραφή* όπως επικράτησε να λέγεται στα ελληνικά ή *Δημιουργικό Γράφειν* αν μεταφράζαμε ακριβώς τον αγγλικό όρο– πρωτοεμφανίζεται το 1940 με την ίδρυση του Iowa Writer's Workshop, όπως αναφέρει ο David Morley, καθηγητής, διευθυντής του Warwick Writing Programme στο πανεπιστήμιο του Warwick, παρότι υπήρξαν πρόδρομοι όπως το George Baker's «47 Workshop» στο Harvard από το 1906 έως το 1925². Στην εποχή μας τελικά, ανθεί μία ανανεωμένη και συστηματοποιημένη εξάσκηση της λογοτεχνίας, επίγονος ίσως της αναγεννησιακής ρητορικής εξάσκησης στο γραπτό λόγο, η οποία όμως συμπεριλαμβάνει στην αποσκευή της όλη τη συσσωρευμένη, οργανωμένη ακαδημαϊκή γνώση, τη λογοτεχνική ιστορία και θεωρία, καθώς και την αφηγηματολογία. Τα μαθήματα της Δημιουργικής Γραφής, πολυάριθμα και δημοφιλή, παραμένουν πρωτίστως πιστά στον παιδαγωγικό στόχο της βαθύτερης κατανόησης μέσω της δημιουργικής άσκησης, αλλά η Δημιουργική Γραφή συνιστά πλέον και έναν εναλλακτικό, αποδεκτό, από την πανεπιστημιακή κοινότητα, τρόπο για τη διδασκαλία της λογοτεχνίας. Με δεκάδες τμήματα μεταπτυχιακών σπουδών σε Πανεπιστήμια της Αμερικής, της Ευρώπης και της Αυστραλίας, η δημιουργική γραφή έχει πάρει τη μορφή της συγγραφικής μαθητείας και αναδεικνύεται σε σημαντική τάση της λογοτεχνίας. Σε άρθρο του Louis Menand, στην εφημερίδα *New Yorker*, με τίτλο *Should creative writing be taught*³, στις 8 Ιουνίου του 2009, διαβάζουμε ότι στις Η.Π.Α. τα τμήματα Δημιουργικής Γραφής ανέρχονται σε 822 και 37 από αυτά χορηγούν διδακτορικό δίπλωμα.

Στην εποχή μας δηλαδή, ο λογοτέχνης –δόκιμος ή αδόκιμος– έχει πλέον τη δυνατότητα και την ευκαιρία της βοήθειας, της καλλιτεχνικής του ώθησης, μέσω πανεπιστημιακών σπουδών. Αυτό κατ' αρχήν μοιάζει σαν το Πανεπιστήμιο ν' αποδίδει κάποιου είδους τιμή σ' αυτούς πάνω στους οποίους βασίστηκε η φιλολογική επιστήμη, προσφέροντας τις συνθήκες εκείνες, το περιβάλλον που θα αναθρέψει ίσως καλύτερους λογοτέχνες, αλλά που πρώτιστα θα προστατέψει την έμπνευσή τους ως ένα άλλο είδος μέντορα και μαϊκίνα. Πανεπιστήμια και συγγραφείς με μεταπτυχιακούς τίτλους ή με διατριβές στη δημιουργική γραφή έχουν κάθε λόγο στις μέρες

μας να υπερηφανεύονται, τα μεν πρώτα για τις επιτυχίες και τις διακρίσεις των δημιουργών που μαθητεύσανε σ' αυτά, οι δε δεύτεροι για το ακαδημαϊκό κύρος της καλλιτεχνικής τους δημιουργίας. Έχουμε φτάσει μάλιστα στο σημείο πολλοί λογοτέχνες, ακολουθώντας την ακαδημαϊκή πρακτική, να προσφέρονται να ασκήσουν μαθητευόμενους συγγραφείς, είτε έχουν είτε δεν έχουν την πανεπιστημιακή εγκυρότητα του αντίστοιχου τίτλου σπουδών. Στη δεύτερη περίπτωση, η οποία στην Ελλάδα αριθμεί και τον μεγαλύτερο αριθμό συγγραφέων, πολλοί είναι εκείνοι που προσφέρονται να διδάξουν Δημιουργική Γραφή εμπειρικά, με μόνο εφόδιο το προσωπικό, υποκειμενικό συγγραφικό τους εργαστήριο. Κάποιοι άλλοι πάλι, σκεπτικιστές, επιμένουν να αμφιβάλουν για το κατά πόσο η συγγραφή διδάσκει ή είναι προνόμιο αποκλειστικά του ταλέντου. Μα και ο Victor Hugo διακήρυττε τον πόλεμο στη Ρητορική, ενώ ο ίδιος είχε γνωρίσει σε βάθος το σαιξπηρικό έργο, τη γερμανική θεατρογραφία και τη δραματουργία του Schlegel πριν συγγράψει τα αριστουργήματά του. Λίγα χρόνια νωρίτερα ο Arthur Rimbaud είχε εκπαιδευτεί σε μεταφορές, υφολογικά σχήματα και τρόπους στο Κολέγιο της Σαρλβίλ από το δάσκαλό του Georges Izambard, ο οποίος ήταν ένα είδος λογοτεχνικού συμβούλου του Rimbaud. Ο Immanuel Kant θεωρούσε πως ο συγγραφικός τρόπος χάνεται όταν επιχειρείται η διδασκαλία του⁴, παρότι δεν υπήρξε συγγραφέας που να μη διδάχτηκε, μελετώντας ο ίδιος αυτοσχέδια, από μία ενδόμυχη ανάγκη, την ίδια τη λογοτεχνία και τη γλώσσα, αν όχι και την ιστορία της.

Διδάσκεται τελικά η συγγραφή; Το γράψιμο είναι προϊόν ταλέντου ή η έμπνευση είναι προϊόν σπουδής; Μπορούνε μη συγγραφείς, πανεπιστημιακοί, να διδάξουν συγγραφείς; Ο David Morley σημειώνει με οξύτητα πως η όποια ένταση στην αποτελεσματικότητα των σπουδών της Δημιουργικής Γραφής προέρχεται από την επιθυμία της πρόσδοσης μιας ατμόσφαιρας μυστηρίου για τη διαδικασία της συγγραφής από μέρους κάποιων συγγραφέων, καθώς και από το φθόνο γι' αυτό το προνόμιο, γι' αυτήν την διαδικασία από μέρους ορισμένων κριτικών⁵. Πρόκειται για τον παραδοσιακό ανταγωνισμό μεταξύ των συγγραφέων και των κριτικών που διαιωνίζει έναν πνευματικό και θεωρητικό διαχωρισμό μεταξύ της δημιουργικής πρακτικής του γραψίματος και της κριτικής μελέτης της λογοτεχνίας, όπως σημειώνει ο Paul Dawson στο *Creative Writing and the New Humanities* το 2005. Ο Dawson ξεπερνά αυτά τα ερωτήματα και τις διστάμενες απόψεις και εξετάζει τη Δημιουργική Γραφή, όχι ως πρακτική της δημιουργικότητας ή ως ένα συνώνυμο της λογοτεχνίας αλλά ως ένα επιστημονικό πεδίο, ως ένα σώμα γνώσης και ένα σύνολο εκπαιδευτικών τεχνικών για τη μετάδοση αυτής της γνώσης. Μία επιπλέον άποψη θέλει την τέχνη της Δημιουργικής Γραφής να σχετίζεται όχι τόσο με την εκμάθηση του πώς να γράφεις όσο με το γίνεις καλύτερος αναγνώστης. Η συγγραφέας Angela Carter, η οποία διδάσκει στο πανεπιστήμιο East Anglia, υποστήριξε πρόσφατα πως το να διαβάζεις ένα βιβλίο είναι σαν να το ξαναγράφεις για τον εαυτό σου. Σε ένα μυθιστόρημα που διαβάζεις, φέρνεις όλη την προσωπική σου εμπειρία ζωής, όλη την ιστορία σου και το διαβάζεις με τον απολύτως δικό σου τρόπο.

Σήμερα η Δημιουργική Γραφή διδάσκεται σε πλήθος πανεπιστημιακών ιδρυμάτων ανά τον κόσμο, σε όλα τα επίπεδα σπουδών. Ενδεικτικά, μεταπτυχιακές σπουδές στις Η.Π.Α. έχουν καθιερωθεί σε πανεπιστήμια όπως των Iowa (το πρώτο που ιδρύθηκε το 1937 και το πλέον ονομαστό), Columbia, Princeton, Michigan, Virginia, New York, Texas, Irvine of California, Boston κ.ά. Στο Ηνωμένο Βασίλειο, το αντίστοιχο τμήμα του πανεπιστημίου East Anglia, το οποίο ιδρύθηκε το 1971, έχει να επιδείξει έναν εντυπωσιακό κατάλογο αποφοίτων μεταξύ των οποίων κάποιοι έχουν διακριθεί με βραβεία, αν βεβαίως θεωρηθεί ότι πρωταρχικός στόχος της δημιουργικής γραφής είναι η καλλιέργεια καλών συγγραφέων. Στην Αυστραλία, διακεκριμένο τμήμα δημιουργικής γραφής έχει το πανεπιστήμιο

του New South Wales. Η Australian Association of Writing Programs ενθάρρυνε και οργάνωσε, ενδεικτικό της ανάγκης ενός διεθνούς διαλόγου, γι' αυτό το ταχύτατα αναπτυσσόμενο στην εποχή μας αντικείμενο σπουδών, στο οποίο και εμπλέκονται πολλοί επιστημονικοί κλάδοι, μία διαχρονική συζήτηση με τη Δημιουργική Γραφή ως πεδίο ακαδημαϊκής έρευνας και με μία αλληλουχία άρθρων δημοσιευμένων στην AAWP's journal⁶. Στην Ελλάδα το πρώτο πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών Δημιουργικής Γραφής, στο Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, λειτουργεί από το 2009 με πρώτο Διευθυντή Σπουδών τον αείμνηστο ποιητή και πανεπιστημιακό Μίμη Σουλιώτη.

Ο George Marsh το 1992, προφητεύει και συνοψίζει τους στόχους της Δημιουργικής Γραφής στη Βρετανία σε επτά συναφείς κατηγορίες. Να εκπαιδεύσει επαγγελματίες συγγραφείς. Να καταυγάσει την κριτική μαθαίνοντας εμπειρικά για την κατασκευή του κειμένου. Να αναπτύξει πολλαπλά επίπεδα επικοινωνίας –μία καλή χρήση της γλώσσας σε πολλά είδη απασχολούμενων με αυτήν. Να ασχοληθεί με το λογοτεχνικό γράψιμο γιατί εκ φύσεως αξίζει τον κόπο. Να διδάξει τη λογοτεχνική συγγραφή. Να αναπτύξει το πνεύμα των φοιτητών, τη φαντασία και τη δημιουργικότητα. Να προετοιμάσει καθηγητές για τη διδασκαλία της Δημιουργικής Γραφής⁷.

Ο σκεπτικισμός και οι ενστάσεις ή και αντιρρήσεις για τη Δημιουργική Γραφή ως συγγραφική μαθητεία δεν έπαψαν ποτέ να υφίστανται. Ο David Gershom Myers, στο *The Elephants Teach: Creative Writing Since 1880*, σημειώνει πως η Δημιουργική Γραφή, από το επίπεδο της δημιουργικής άσκησης πέρασε στο επίπεδο της συγγραφικής μαθητείας και ενώ ξεκίνησε ως μια εναλλακτική λύση υπέρβασης του δικασμού των λογοτεχνικών σπουδών, κατέληξε να γίνει ένα νέο σχίσμα, καθώς μοιάζει να εξελίσσεται σε μία βαριά βιομηχανία παραγωγής δασκάλων συγγραφής⁸. Ενώ ο Sir Malcolm Bradbury ακόμη και έπειτα από 25 χρόνια διδασκαλίας στο πανεπιστήμιο East Anglia, δεν είχε πεισθεί μέχρι και τον θάνατό του το 2000 πως η συγγραφή μπορεί να διδαχθεί ή πώς «συγγραφείς με λίγο ταλέντο μπορούν να μεταμορφωθούν, με το άγγιγμα ενός χεριού ή με την αρωγή ενός εγχειρίδιου, σε σπουδαίους συγγραφείς». Ακόμα πιο σκεπτική, η αμερικανίδα συγγραφέας Kay Boyle, μη έχοντας η ίδια σπουδάσει και αφού δίδαξε επί 16 χρόνια Δημιουργική Γραφή στο πανεπιστήμιο του San Francisco, αναρωτιέται αν η ίδια θα έγραφε όσα βιβλία έγραψε, γνωρίζοντας πως τόσοι άλλοι άνθρωποι έχουν γράψει τόσα πολλά⁹. Παρ' όλα αυτά, τέτοιου τύπου ερωτήματα θέτουν έτσι και αλλιώς οι ίδιοι οι συγγραφείς στους εαυτούς τους, καθώς διακρίνουμε πάντοτε και σε κάθε εποχή μεγάλο αριθμό συγγραφέων με πολλές εκδόσεις, των οποίων όμως το ταλέντο αμφισβητείται, όπως και το ίδιο τους το έργο από την κριτική. Είναι αυτονόητο πως κανένα Πανεπιστήμιο δεν θα κόμπαζε για την ικανότητά του να παράγει ένα ταλέντο από το μηδέν. Μπορεί όμως να καλλιεργήσει ένα ταλέντο συστηματικά και να το εξάψει, να το ωθήσει σε αφηγηματικούς, τεχνικούς και εκφραστικούς τρόπους που διαφορετικά μόνο η τύχη θα μπορούσε ίσως να κάνει.

Στο πανεπιστήμιο της Iowa βρίσκουμε δεκαέξι αποφοίτους-συγγραφείς, οι οποίοι έχουν τιμηθεί με το βραβείο Pulitzer και τρεις πρόσφατα τιμηθέντες ποιητές. Παρ' όλα αυτά, η επίσημη θέση του αντίστοιχου τμήματος Δημιουργικής Γραφής είναι πως αυτό το γεγονός έχει να κάνει με όσα «φέρνουν» στο Πανεπιστήμιο διακεκριμένοι συγγραφείς και ποιητές και όχι με όσα «παίρνουν» από αυτό, αφού το Τμήμα δέχεται ανθρώπους, οι οποίοι είναι ήδη καλοί στο γράψιμο. Στο Iowa δηλώνουν πως ερευνούν για τα περισσότερα υποσχόμενα ταλέντα και πως δεν διδάσκουν τη συγγραφή, αλλά ενθαρρύνουν και εμπυκλώνουν συγγραφείς. Με αυτό ακριβώς το σκεπτικό, το Τμήμα της Δημιουργικής Γραφής του Πανεπιστημίου Μακεδονίας, το πρώτο και μοναδικό έως σήμερα στην Ελλάδα, έχοντας ήδη μία ιστορία και εμπειρία επτά ετών στη σπουδή της Δημιουργικής Γρα- →

φής σε μεταπτυχιακό επίπεδο, με υπεύθυνο καθηγητή τον Τριαντάφυλλο Η. Κωτόπουλο, μεθοδικό και εμπνευσμένο συνεχιστή του οράματος του Μίμη Σουλιώτη, αποδελτιώνει τη διεθνή εμπειρία συστηματικά και οργανώνει συνεχώς επαρκέστερα ένα ελληνικό πρόγραμμα σπουδών, στο οποίο διδάσκουν πανεπιστημιακοί και έγκυροι λογοτέχνες, με μοναδικό σκοπό την ολοκληρωμένη, ικανή μόρφωση και καλλιέργεια μελλοντικών καλών συγγραφέων, αναγνωστών αλλά και δασκάλων της γραφής.

Σε επίπεδο διτριβής, η διεθνής πρακτική θέλει τους υποψήφιους διδάκτορες να συγγράφουν ένα λογοτεχνικό έργο αυθεντικό, καλλιτεχνικό, που να διακρίνεται για τη συνοχή του και να είναι εκδόσιμο. Το έργο αυτό θα πρέπει να συνοδεύεται από ένα κριτικό δοκίμιο το οποίο μπορεί να ποικίλει, αλλά τυπικά έχει σκοπό να αναδεικνύει τη συνάφεια της αυθεντικότητας και της καλλιτεχνικής ταυτότητάς του. Μπορεί να περιλαμβάνει ζητήματα που αφορούν στο είδος, στο ιδιαίτερο ύφος και στο θεωρητικό υπόβαθρο του έργου, στην έρευνα και στη διαδικασία της συγγραφής του, στην ανάπτυξή του και στην αναψηλάφησή του. Η αντιστοιχία μεταξύ του δημιουργικού και κριτικού μέρους ειθισται να είναι περίπου 75% / 25%. Από τις αναρτήσεις σε ιστοσελίδες Πανεπιστημίων που διαθέτουν Προγράμματα Δημιουργικής Γραφής, όπου υποστηρίζεται πως τέτοιου τύπου διτριβές αποτελούν ισχυρές αποδείξεις τού ότι ένας συγγραφέας μπορεί να διδάξει Λογοτεχνία και να έχει πλήρη και ενεργή συμμετοχή στην ακαδημαϊκή κοινότητα, συνάγεται το συμπέρασμα ότι ανάλογα εγχειρήματα εντάσσονται πλέον αδιαμφισβήτητα στο διδακτικό και ερευνητικό πλαίσιο μιας ακαδημαϊκής κοινότητας.

Ένα ακαδημαϊκό λογοτεχνικό έργο ουσιαστικά είναι μία εργασία παράτολμη, επαναστατική και πειστική, αφού δεν επιλαμβάνεται μόνο του περιεχομένου, αλλά επιπλέον απολαμβάνει την ελευθερία της δημιουργίας, κατ' εξαίρεση, στο ακαδημαϊκό περιβάλλον. Ο συγγραφέας, όπως οποιοσδήποτε άλλος καλλιτέχνης, είναι σημαντικός για τον πολιτισμό ακριβώς γιατί, και μόνον αν, δεν υπακούει σε κανόνες, δεν είναι προβλέψιμος και δεν περιορίζεται. Η ακαδημαϊκή κοινότητα, εφόσον μπορεί να το χειριστεί αυτό, παίρνει, το επιτρεπτό ρίσκο του ανεξέλεγκτου συγγραφέα, ενώ η μοναδικότητα και η ποιότητα μίας τέτοιας διτριβής, από την πλευρά του συγγραφέα, εντοπίζονται στο ότι του δίνεται η ευκαιρία όχι μόνο να γράψει, αλλά και να ανακαλύψει τρόπους αποσαφήνισης της διαδικασίας γραφής, τόσο της δικής του όσο και των έργων άλλων συγγραφέων. Θα πρέπει δηλαδή, κατά τη διάρκεια της εκπόνησης της διτριβής του, να σκεφτεί πάνω στο γράψιμό του με έναν περισσότερο θεωρητικό τρόπο.

Η πρώτη διτριβή-μυθιστόρημα στο Πανεπιστήμιο East Anglia, από το 1990, είναι το μυθιστόρημα της Fadia Faqir, Ιορδανής συγγραφέως, *The Yarn Spinner*¹⁰. Στον ελλαδικό χώρο, ο Τριαντάφυλλος Η. Κωτόπουλος ως επίδοτης καθηγητής και ο Γιώργος Παναγιωτίδης¹¹ ως συγγραφέας-υποψήφιος διδάκτορας, ο οποίος ολοκλήρωσε το 2011 τον κύκλο σπουδών στο πρώτο και μοναδικό έως σήμερα Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Δημιουργικής Γραφής στην Ελλάδα, έπειτα από μία γόνιμη περίοδο προβληματισμού, ενδελεχούς μελέτης και διερεύνησης της φιλοσοφίας μεγάλου αριθμού διτριβών-λογοτεχνικών έργων που εκπονήθηκαν στην Αγγλία, στις Η.Π.Α. και στην Αυστραλία, συνέκλιναν στο να αποτολμήσουν την πρώτη ελληνική διτριβή-λογοτεχνικό έργο, υπό το θεωρητικό πλαίσιο της Δημιουργικής Γραφής, αφού συμφώνησαν ότι η εμπειρία της σπουδής της Δημιουργικής Γραφής, καθώς και η άσκησή της πλέον, πέρα από την ουσιαστική ενίσχυση της θεωρητικής κατάρτισης, βοηθάει δυναμικά στη συγγραφική εξέλιξη και ωρίμανση. Εντέλει, τον Οκτώβριο του 2013 ανατέθηκε από το Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας η εκπόνηση του πρώτου μυθιστορηματικού διτριβής στην Ελλάδα, με το σκεπτικό πως ένα μυθιστόρημα που θέλει να γραφτεί, θα αποδεχτεί κάθε μέσο για να το κάνει και πως ο συγγραφέας του εφαρμόζοντας τις ακαδημαϊκές απαιτήσεις στο

γράψιμο δύναται να γράψει δημιουργικά και ανεξάρτητα, με την αρωγή του επίδοτης καθηγητή και έχοντας την ανέλπιστα τύχη της πραγματικής καλλιτεχνικής ελευθερίας. ●

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- > Αριστοτέλης, μτφρ. Δρομάζος Στάθης (2007), *Ποιητική*, Αθήνα, εκδ. Κέδρος.
- > Καρακίτσιος, Αντρέας (2012), *Δημιουργική Γραφή: μια άλλη προσέγγιση της λογοτεχνίας ή η επιστροφή της Ρητορικής*, ηλ/κο περ. KEIMENA, 15, <http://keimena.ece.uth.gr/>
- > Κωτόπουλος, Τριαντάφυλλος (2012), *Η νομιμοποίηση της δημιουργικής γραφής*, ηλ/κο περ. KEIMENA, 15, <http://keimena.ece.uth.gr/>
- > Gourevitch, Philip επιμ. (2010), *Η τέχνη της γραφής, τόμος 1, 10 κορυφαίοι συγγραφείς αποκαλύπτουν τα μυστικά της τέχνης τους στο Paris Review*. Μτφ. Τουλγαρίδου Μαρίνα. Αθήνα, εκδ. Τόπος.
- > Gourevitch, Philip επιμ. (2011), *Η τέχνη της γραφής, τόμος 2, 10 κορυφαίοι συγγραφείς αποκαλύπτουν τα μυστικά της τέχνης τους στο Paris Review*. Μτφ. Τουλγαρίδου Μαρίνα. Αθήνα, εκδ. Τόπος.
- > David Morley (2007), *The Cambridge introduction to Creative Writing*, Cambridge University Press
- > Dawson Paul (2005), *Creative Writing and the New Humanities*, London: Routledge.
- > Graeme Harper and Jeri Kroll (2008), *Creative Writing Studies-Practice, Research and Pedagogy*, Great Britain MPG Books Ltd.
- > Myers, D. G. (1995), *The Elephants Teach: Creative Writing Since 1880*, New Jersey: Prentice Hall.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. David Morley (2007), *The Cambridge introduction to Creative Writing*, Cambridge University Press, 16-17.
2. David Morley (2007), *The Cambridge introduction to Creative Writing*, Cambridge University Press, 16.
3. Louis Menand, *Should creative writing be taught*, New Yorker, http://www.newyorker.com/arts/critics/atlarge/2009/06/08/090608craat_atlarge_menand?currentPage=all.
4. Dawson Paul (2005), *Creative Writing and the New Humanities*, London: Routledge, 8
5. David Morley (2007), *The Cambridge introduction to Creative Writing*, Cambridge University Press, 15.
6. Dawson Paul (2005), *Creative Writing and the New Humanities*, London: Routledge, 158.
7. Graeme Harper and Jeri Kroll (2008), *Creative Writing Studies - Practice, Research and Pedagogy*, Great Britain MPG Books Ltd., 69.
8. Dawson Paul (2005), *Creative Writing and the New Humanities*, London: Routledge, 4-5.
9. Sarah Keating, *Can great writing be taught?* bbc http://news.bbc.co.uk/today/hi/today/newsid_9652000/9652745.stm.
10. Fadia Faqir (1990), *The Yarn Spinner*, University of East Anglia Library (Submitted to the School of English and American Studies, University of East Anglia, as a thesis for the Degree of Doctor of Philosophy in Creative Writing).
11. Ο Γιώργος Παναγιωτίδης γεννήθηκε το 1965 στην Αλεξανδρούπολη. Είναι εκπαιδευτικός με μεταπτυχιακό δίπλωμα στη δημιουργική γραφή και υποψήφιος διδάκτορας του ΜΠΣ «Δημιουργική Γραφή» του Παν/μίου Δυτικής Μακεδονίας. Διδάσκει δημιουργική γραφή από το 2009. Συντάχτηκε με το λογοτεχνικό περιοδικό «Μανδραγόρας» για μια δεκαετία, έως το 2005, απ' όπου παρουσίασε κυρίως ποιητές. Το ίδιο έκανε και στο Συμπόσιο Ποίησης του Πανεπιστημίου Πατρών. Από τις εκδόσεις «Μανδραγόρας» εξέδωσε τρεις ποιητικές συνθέσεις, *Ρύνια*, α' έκδοση το 1985 και β' έκδοση το 2002, *Τα όντα εκεί* και *Ονόματα μόνΟ* υπό τον τίτλο *Τα δύο όλα* το 1996 και *Δι' οδών* το 2002. Το πρώτο του μυθιστόρημα, *Ερώτων και Αοράτων* (Βραβείο Μυθιστορηματος του περιοδικού Διαβάζω του 2008) κυκλοφόρησε από τις εκδόσεις «Γαβριηλίδης» το 2007. Επίσης από τις εκδόσεις «Γαβριηλίδης», κυκλοφόρησαν οι ποιητικές του συλλογές *Ομορφίες αφόρητες* το 2012 και *Κύμα άλμα* το 2014 και το βιβλίο του *Γιώργος Σεφέρης – Βίος και παρωδία* το 2014. Κείμενά του υπάρχουν σε έντυπα λογοτεχνικά περιοδικά (Μανδραγόρας, Πόρφυρας, Δέλεαρ, Συμπόσιο, Ποιητική, Άνευ) και σε ηλεκτρονικά λογοτεχνικά περιοδικά (e-poema, roeticanet, vakxikon, bonsaistoriesflashfiction) καθώς και στο blog του E.KE.BI. Γράφει σε λογοτεχνικά περιοδικά.